

verrel harcoltak, én fényképezőgéppel. Sikerült kijuttatnom egy tekeres filmet a Corvin közti harcokról Nyugatra, amelyeket aztán a világ nagy sajtóorgánumai címlapon hoztak. Ezért kis híján majdnem felakasztottak. Gergelyt már akkor is őszinte, tiszta szívű, erdélyi, magyar hazafinak tartottam.

A Ferenc körúti metró felüljárójánál négy fiatalember várakozott egy-egy fehér szegfűvel. - Egy nemzeti hős halt meg - mondta az egyik. - Azért vagyunk itt, hogy egy szál virággal kifejezzük megbecsülésünket. Sajnos, a fiatalok keveset tudnak erről a korról. Szerencsére az apám sokat, mivel ő részt vett a forradalomban. A másik fiatalember sem rejtette véka alá véleményét: - Ha van valaki ebben az országban, aki előtt kötelesség fejet hajtani, akkor ez Gergely bácsi volt. Búcsúzásakor a nevüket is megtudtam. A huszonhét éves **Nagy Bálinttal** és **Rozsa Flores Eduardo** költővel beszélgettem.

A Himnusz éneklésével kezdődött a gyászszertartás az 1956-os forradalom legnagyobb harcainak helyszínén. Egymást követték a felszólalók. **Rácz Sándor**, a Nagy-budapesti Központi Munkástanács volt elnöke a parancsnok életének második szakaszáról beszélt, aki nemcsak harcolt a szabadságért, de '56-os múzeumot, kápolnát épített, és történelmi ifjúsági tábort hozott létre a határon túli magyar fiataloknak. Hazafiságából, önzetlenségéből tanulhatnak a hazai pénzemberek - mondta. Az idősebb testvér, **Pongrátz Ödön** emlékeztetett arra, hogy a sokszoros túlerőben lévő szovjetek háromszor is tüzszünetet kértek, és tárgyalást javasoltak. **Lezsák Sándor** országgyűlési képviselő kiemelte, hogy Pongrátz Gergely helytállásán is múltott, hogy 1956 forradalma az európai szabadságküzdelmek legszebb lapjaira került. Megszólaltak még az ötvenhatos szervezetek képviselői és **Patrubány Miklós**, a Magyarok Világszövetségének elnöke. A Pongrátz család kérésének eleget téve felszólalt **Bayer Zsolt**, lapunk főmunkatársa, aki személyes élményektől áthatva emlékezett meg Pongrátz Gergelyről. Ahogyan fogalmazott: - Ha egyszer hősnak kell lenni megint, én Pongrátz Gergely szeretnék lenni. Végül így fejezte be mondandóját: „Még nem veszett el minden...”

A gyászbeszéd közben a Corvin közt körbevevő házak ablakai közül jó néhány kinyílt és megtelt emberekkel, akik a gyászünnepe végén együtt énekeltek el a tömeggel a Szózatot és a székely himnuszot. Mintha újra együtt lettünk volna. Talán a volt harcostárs, a halálra ítélt, a tizenhárom évet ült **Wittner Mária** szavai illenek ide a leginkább, aki estig ott maradt a koporsónál a Pongrátz családdal és a bajtársakkal. Wittner Mária szerint sok mindent eltemettek Pongrátz Gergellyel most. Kérdésekkel teli állításokat fogalmazott meg: - Temetjük az álmainkat, temetjük a hitünket? Nem tudom. De minden egyes emberrel valami meghal bennünk. Ötvenhatot már hamisítják, mi pedig igazáról beszélünk a fiataloknak. Nem hiszem, hogy az, aki meghallotta egyszer az igazságot, el fogja fogadni a hazugságot is. A legtisztább szocialista forradalomnak akarják kikiáltani ötvenhatot, de 1956 a függetlenségért, a semlegességért volt. *Abban igaza volt Gergelynek: '56 nem eladó! Mert ha ötvenhatot eladjuk, eladjuk a mártírjainkat.*

(Megjelent a Magyar Nemzet 2005. május 30-i számában)

* * *

Bálintné Kovács Júlia

Emlékezés régi csikiakról

4. rész

Pototcky Kristóf A terjedelmes Pototzky család nesztora és vezető tagja. Előbb kereskedő, azután a Takarékpénztár igazgató-pénztárnoka volt. Pedáns pontosságáról volt ismeretes, mely mellett a szigorú kötelességtudás vezette lépéseit. Jó modora, kevés szereplési viszketege, alkalmazkodó megjelenése közkedveltséget biztosított neki. Mint legényember élénken részt vett a város társadalmi mozgalmában. A színtársulatoknak egyik fő mecénása, s az itt rekedt primadonnák állandó udvarlója és útiköltség - előlegezője volt.

Pototzki Alajos Kristóf testvére, kedélyes örmény kereskedő. Szeretett az embereknek gúnynevet adni, amiért barátai őt elnevezték „Szilvaiz”-nek, s nem igen emlegették más néven. Mint a vándorszínészek mecénása volt ismeretes, miért a színészek hálából csak nála kontóztak, s nála adósodtak el, de ő mindig megtalálta a módját a kontó felhajtásának.

Száva Lukács* Mánya Dávid veje. (Íme a családi összefonódások az örmények között! B.K.J.) Taploccai birtokos. Ott is lakott, de életének jelentős részét a csíkszeredai intelligencia körében töltötte el, mert a társadalmi mozgalmakban élénken részt vett. A gazdálkodás mellett középületek, utak és hidak építését

vállalta el, s mint ilyen, szakértelemmel tett eleget kötelezettségeinek. A vármegyei élet mozgalmában is részt vett, s a bizottságokban, mint a kereskedelmi érdekeltiség képviselője működött közre.

- Gyergyócsomafalva monográfiájának első kötetéből ide kívánkoznak a következő sorok: „A megnövekedett lakosságú község 1878-ban 44000 Forinttal megépítette a mai fényes templomot, amelyet Fogarassy Mihály erdélyi püspök Szent Péter és Pál tiszteletére felszentelt. A munkálatokat csíktaplocai Száva Kristóf örmény kereskedő vállalta, aki maga mellé vette a gyergyószentmiklósi Kiss Sándort, mint munkavezetőt, akiből később építőmester lett.”(255. lap) „Az anyagot a község maga ígervén meg, a követ maga horda ki. Téglát maga vettetett. (...) Kivette haszonbérbe a vaslábi mészkő hegyet, haza hordták a mészkövet Csomafalvára, s itt égették ki a szükséges meszet. A kő, porond, téglá és fa összehordásánál minden igazbarommal bíró gazda tett 72 napot, azaz hetvenkétszer kellett elmenni, a merre parancsolták. Vagyis egy-két kőműves és építőmester irányítása mellett (...)mindent maguk végeztek, beleértve a fuvarozást is.” (252. lap)

* * *

Margittal Gábor

Hétezer fej

Betelt a pohár 1915. július 14-én. **Ahmed Dzsemal**, Szíria katonai kormányzója **Resid** pasához, az észak—mezopotámiai **Diyarbakir** parancsnokához fordult: nyomatékosan kéri, vessenek véget az Eufrátesz szennyezésének. Három hete ugyanis megállás nélkül özönlének lefelé az örmény hullák a folyóban, valósággal eltorlaszolják, és elviselhetetlen büzt ontanak a környékbeli településekre. Dzsemal a környezetkímélőbb hamvasztást javasolja a tábornoknak. A déli tartományok katonai parancsnokai eközben arról tájékoztatják a belügyminisztériumot, hogy a patakokat, tavakat, országutakat ellepik az asszony és gyermekhullák, mivel a csapatmozgások miatt nincs idő a tetemek elégetésére. Sok százezer oszló hulla szerte az *Oszmán Birodalomban*.

Hogy mi ösztönözte a törököket arra, hogy teleszórják örmény holttestekkel az anatóliai, szíriai utakat, hogy hol nyilvános főtéri akasztásokkal, a bebörtönzött értelmiség, papság agyonverésével, sivatagba, éh és szomjhalálba deportálásokkal, szabadcsapatok tömegmészárlásaival eltüntessenek a becslések szerint másfél millió örményt és csaknem félmillió asszirt - tetszik, nem tetszik, ez ma a török történelem egyik kulcskérdése. Természetesen nem tetszik: az *örmény holokauszt* kétségbeesetten leplezett bűne és elfojtott büntudata egyike azoknak a rothasztó erőknek, amelyek homállyal és zűrzavarral töltik meg a törökök történelmi identitástudatát, mely már amúgy is eléggé megingott **Atatürk** és az ifjútörökök óta.

Törökországban manapság mindenki a legnagyobb erőbedobással felejt, csak a kurdok nem. Sőt, ők kénytelenek egyre élesebben emlékezni nagyapáik véres történeteire. Elég indokot találnak azokban arra, miért nem érdemes feszegetni a nemzeti függetlenség problémáját a XXI. századi Törökországban sem. A kurdkérdésre adott török feleletekben, ha ezerszer fojtottabb brutalitással is, de ugyanaz a könyörtelen történelemszemlélet és többségi nemzettudat munkál, ugyanaz a nagybirodalmi homogenitás igény és oszmán ösztön, mint egykor az örmények mozgolódására adott válaszokban vagy korábban a délszláv és görög lázongások leverésében.

Hitler „szellemeskedése” olyan mértékben igazolódhat, hogy talán maga is meglepődne. 1939. augusztus 22-én, pár nappal Lengyelország lerohanása előtt beszédet tartott a katonai parancsnokoknak Obersalzbergben. Utasított „*minden lengyel vagy lengyelül beszélő férfi, nő és gyermek irgalom és könyörület nélküli meggyilkolására*” - ezzel a mondattal egészítve ki a parancsot: „*Ki emlékszik már az örmények kiirtására?*” Tényleg: ki emlékszik ma már az örményekre?

Törökországban jóformán senki és mindenki. A történelemkönyvek, a helybéli útikalauzok, a műemlékek tájékoztató táblái mélyen hallgatnak róluk. S minthogy képesek úgy szólni **Akhilleuszról**, **Héraklészről** vagy a preszokratikus filozófia bölcsőiről, a kis-ázsiai hellén gyarmatvárosokról, hogy közben meg sem említik a görögöket, nem meglepő, hogy Van vagy északkeleti határvidék történelmi városai a lehető legbiztonságosabb távolságra kerülnek az örmény kontextustól. A törökök gyakorlatias katonanépként a múlt homogenizációjára is ugyanazzal a hévvel törekednek, mint egykor Armenia megtisztítására és eltörökösítésére. Ugyanolyan konok és ravasz hadjáratot folytatnak ma is a történelem megszállásáért és elhódításáért, mint amikor a megszálló cári csapatokat verték ki Erzerumból vagy Trabzonból. Az örmény jelenlét, az örmény kultúra mégis ott kavargó a megtisztított felszín alatt, veszélyt jelentve Törökország tüzzel-vassal megteremtett szellemi egységére.

Ettől persze még nem lesz kevésbé halott a másfélezer éves anatóliai örménység. Az ellenség likvidált és láthatatlan. Láthatatlan városokban, láthatatlan utcákon, zugokban folyik tovább élete, s bár a hozzájuk